

Sebastijan Pregelj

SMRT LUŽARJEVE ZALE

1. Preden je prvo jutranje sonce prodrlo skozi megle, ki so se razvlekale po ravnini, je Benedikt v gumijastih škornjih stal pred kočo in se razgledoval na vse strani. Čez rame je imel nahrbtnik in v roki sekuro, kot bi se odpravljaj bogve kam, najmanj pa v močvirje, kamor gre vsak mesec in se potem ne vrne vsaj dva ali tri dni. Ko se mu je zdelo, da je dovolj časa stal pred kočo in da se je dovolj podrobno razgledal po ravnini, je stopil na blatno pot in se odpravil proti vznožju ohribja, ki se je raztezalo na zahodu. Pot je v kratkem pripeljala do mostu in zaselka onkraj počasne reke; za trenutek je obstal in si potno čelo obrisal v rokav. Nekaj ljudi je bilo onstran, nekaj kmetov, ki so stali v gruči in govorili vsemogoče. Benedikt je šel čez most in jih glasno pozdravil. Kmetje so privzdignili klobuke. Ni se ustavil, ni prisluhnil njihovemu pogovoru, čeprav so ga vabili, naj postane. Šel je naprej. Možje so še lep čas molčali, še lep čas so gledali za njim. Dobro so videli, da mu je na koncu zaselka pot prekrizala Cirila, in da se je ustavil. O, z žensko je izmenjal nekaj besed, z žensko pač! S Cirilo! S Cirilo, za katero se predobro ve, da je svojega prvega umorila. Kaj pa drugega! Ko je zbolel, mu je po vsem telesu natresla pijavk, da izsesajo slabo kri, o, pač, to je ženska znala! Ne zdravniku ne gospodu Amandu ni dovolila prestopiti hišnega praga. Ni, in pika. Rekla je, da bo sama. No, kako je bilo kasneje? Lepo prosim, vsi vejo, da je iz močvirja prinesla strupenih črvov. O, prekleta, še malo, pa je mož v hudih mukah umrl; še malo pa je vsa solzna pritekla do župnišča in kriče tolkla po vratih, naj za božjo voljo kdo odpre, ker je njen ljubi mož dušo izdihnil. Pa nič drugače: pred Amandom se je vrgla v pesek in tulila, da si še ta trenutek razgali prsi in iztrga srce... še ta trenutek ga vrže po blatnih tleh črnim vranom v žrtje. Amand jo je dvignil s tal in popeljal v župnišče, kjer jo je z najbolj tolažečimi besedami nekoliko pomiril. Potem sta skupaj šla do konca zaselka. Ko je stopil v hišo, ni mogel verjeti očem. Čuden duh je napolnjeval prostor, Ferjanc pa... skoraj ga ne bi prepoznal, tako spačen obraz je imel. In zdaj prav ta Cirila, ki moža ni uslišala v poslednji uri in ni poklicala gospoda Amandu na pomoč, ko je bil še čas... zdaj prav ta Cirila upa stopiti pred Benedikta in ga ogovoriti kot najčistejša devica, ki v življenju ni imela slabe misli... to je preveč!

Benedikt je bil že daleč, ko so možje še stali v gruči in govorili o Cirili: nekaznovana vendar ni ostala. Samo nekaj mesecev je bilo potrebnih, pa si je pripeljala drugega. Cigana! Nihče ne ve, od kod. Morala ga je imeti prej. Morala! Dobila je svoje: ljubav s ciganom se ne bo končala dobro. Še zdaj jo tepe. Kaj še pride! Kaj še pride?! Na koncu jo priveže za konja in požene po ravnini daleč med trstje in šope kisle trave. Ne more biti drugače. Sicer si pa boljšega niti ne zasluži, pa naj kdo reče tako ali tako. Boljšega si ne zasluži! Kjer bo obležalo njeno telo, bo

pognala trnata roža, ki bo prečudovito cvetela še vse poletje in vso zimo. Bog more vedeti, da je res. In če se kdo nabode na Cirilino rožo... noben svetnik mu ne bo mogel pomagati... nobena molitev ne bo prihranila njegovega življenja. Tako je že bilo in tako spet pride.

Ko se je steza začela vzpenjati, je Benedikt za kratek čas obstal. Mislil si je, da še dobro uro in bo zgoraj pri cerkvi. V robec si je obrisal poten obraz, nekajkrat globoko vzdihnil in hotel nadaljevati pot, ko je na vejo tik nad njim sedel drozg in prečudovito zapel. Benedikt se je nasmehnil, z roko previdno segel v hlačni žep in počasi izvlekel košček skorje ter ga spustil na tla. Isti trenutek je ptica zaplahutala s perutmi, zakročila nad njegovo glavo in poletela nad potjo. Benedikt ji je sledil. Sploh ni vedel, kdaj je prišel na vrh; takrat se je drozg dvignil visoko v nebo in izginil. Benedikt je sedel v travo ob cerkvenem zidu in zaprl oči: sedem dni in sedem noči je spal. Sedem dni in sedem noči je sanjal o ptici, ki mu je kazala pot. Sledil ji je skozi gozd, nič več po poti, nič več po stezi... sledil ji je skozi gozd, dokler se ni ptica dvignila visoko v nebo in izginila. Takrat je Benedikt obstal in se razgledal na vse strani: jasa je bila, in sredi jase koča. Pred kočo je stala ženska, vsa v belem kot pri obhajilu. Ko jo je pogledal, se je nasmehnila in stopila proti njemu: pričakovala sem te. Že davno. Zdaj si končno prišel. Jaz sem desetnica.

Benedikt je odprl oči. Vstal je in se nekajkrat sprehodil okoli cerkve, potem je odrinil težka vrata in vstopil. Po strmih stopnicah se je povzpел v zvonik. Zgoraj se je naslonil na zid in se razgledal naokoli; dobro se je videlo svet pod hribom, ravnino, ki jo razpolavlja počasna reka: tostran so njive in travniki, onstran barje, v katerem živi vsepolno močvirskih živali, in kjer od aprila do septembra in oktobra cvetijo najrazličnejše rože, iz katerih znajo ženske pripraviti zdravilne čaje za vse bolezni, kot so jih priučile starodavnice. Z ramen je spustil nahrbtnik, ga razvezal in izvlekel rjuho, ki jo je gospod Amand poškopil s sveto vodo, kot so od njega zahtevali ljudje iz zaselka. Zbali so se namreč, da coprnice zvonu vzamejo glas. Kaj slabšega, ne, kaj slabšega, kot da zvon ostane brez glasu, se sploh ne more zgoditi. Amand je rjuho v resnici poškopil z blagoslovljeno vodo, v zvonik je pa ni hotel odnesti, ker ni drugega kot vraža. Vraža?! Starejši in najstarejši pomnijo, da so večše zvonu na cvetno nedeljo že vzele glas! Ker tistikrat nihče ni verjel, da se lahko zgodi. Zato naj bodo vsaj zdaj toliko pametni in naj z blagoslovljeno vodo obvarujejo edini in presveti zvon. Nič zato, če gospod Amand ni hotel odnesti rjuhe, poškopljene s sveto vodo, v zvonik... ljudje so še dosti raje videli, da to opravi Benedikt. In se je zgodilo. Ob prekitem zvonu je molil ves dan, ko pa se je začelo mračiti, je rjuho spravil nazaj v nahrbtnik, si ga optal in se po strmih stopnicah spustil z zvonika. Spodaj je zgrabil vrh in močno potegnil, da je zvon sladko zapel. Tisti trenutek so možje v ravnini z glav sneli klobuke, ženske pa so bogaboječe poklekile in se pokrižale. Šele ko je zven potonil v večernih meglicah, so si možje spet nadeli klobuke, ženske pa vstale s prašnih tal.

Luna je metala blede svetlobo po ravnini, ko se je Benedikt vračal v ravnino. Še malo, pa je videl svojo kočo, še malo, pa je videl gručo ljudi, ki je stala spredaj. Ko je prišel do njih, so ga obstopili: povej nam, Benedikt, kako je bilo zgoraj, v zvoniku... povej nam, vse nam povej... so se z neba spustili angelci, pojoč nebeško glorio... so se črni vragi zavlekli nazaj v zemeljske razpoke in se je gruda zaprla za njimi na veke vekov? Povej nam, Benedikt, se na zvonu še vidi odtis dlani svete Ane? Povej nam, Benedikt, vse nam povej! O, se je nasmehnil mož, o, povem vam, videl sem angelce, ki so se spustili z neba in zaplesali okrog zvona, pojoč: o clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria. Tako vam povem: videl sem črne vrage bežati nazaj v zemljo, ki se je zaprla za njimi! In odtis dlani svetnice na zvonu se vidi prav

tako kot tistikrat, ko se ga je blažena devica dotaknila. Prečudovito, so vzdihovali možje, ženske pa so si v rokave brisale solzne oči. Potem so se razšli. Benedikt je stopil v kočo, legel na ležišče v kotu in zaspal. Sanjal je o Cirili: da je povila prekrasnega otroka. Nekje blizu se je oglasila sova. Večkrat tisto noč.

2. Osemnajst dni kasneje je Lužarjeva Zala sredi vasi zašepetala: preden se je zdanilo, sem slišala petelinje petje, o, kako sladko, o, kako prečudovito! Vstala sem iz postelje in stopila k oknu. Bog nebeški je priča, sveti Štefan, ki so ga kamenjali Judi, in sveta Lucija, ki si je iztaknila lepe oči ter jih na pladnju odnesla snubcu: sploh ni pel petelin, ampak kokoš! Slabo znamenje. O, nebeška pomagalka, mati usmiljena, pomagaj nam, so zaječale ženske v en glas. Še malo, pa so možje potiskali klobuke na zatilje: zdaj bomo dobili svoje, ker nismo ob enakonočju žrtvovali mlade ovce... zdaj bomo dobili svoje. V prejšnjih časih ni bilo težko oditi med trstje in šope trave... ni bilo težko zaklati mlade ovce, da bi se nad vas ne zgrnila nesreča. Pa zdaj?! Že dolgo ni voda požrla nedolžnega otročiča, že dolgo ni strela zanetila ognja, že dolgo ni morila kuga! In mi?! Vse smo zanemarili, vse odrinili v pozabo. Kot bi nas tako učili dedi naših dedov, kot bi nam tako govorile stare tete naših starih tet! Pa se vrača. Vse prihaja nazaj! Zato še nocoj odženemo črnega ovna globoko v močvirje. Še nocoj! Potem so se razšli. Vsak je odšel k svoji čredi, vsak si je želel, da bi na koncu izbrali njegovo žival.

Ni bilo več dosti časa: sonce se je dotikalo vrhov ohribja na zahodu. Ljudje so bili zbrani ob mostu. Gledali so črna ovna, ki ju je prignal pastir, pa se niso mogli odločiti, katerega odgnati. Takrat je eden vzkliknil: pogledjte, po poti prihaja Benedikt. Ljudje so naredili prostor, da je mož mogel do ovnov. Niso se mogli načuditi, ko je ena izmed živali stopila predenj in krotko upognila glavo. Mož ji je z rogov snel vrvi: sledil mi bo... globoko v močvirje mi bo sledil. Ne potrebujem vrvi.

Še vse naslednje dni so govorili, kako je Benedikt stopil pred črna ovna in kako je eden upognil glavo in mu nato sledil globoko v močvirje, kjer ga je mož položil na kamnit žrtvenik in mu v žilo zabodel ostrino. Žival se ni branila – niti najmanj! Zato morejo biti prepričani, da jih najhujše vendar ne doleti. Gospod Amand je ob takšnem zmigoval z glavo, reči pa ni hotel ničesar: ne zaradi ljudi ne zaradi Benedikta. In konec koncev: raje je videl, da je to opravil Benedikt. Kaj pa drugega: če bi v močvirje ne odšel Benedikt, bi moral vse opraviti sam, tega pa ni hotel, ker se je bal, da bi se razvedelo. Marija pomagaj, če bi se razvedelo! Ljudje so mu bili hvaležni, da ni rekel ne tega ne onega, hvaležni so mu bili, da je zmigoval z glavo in še naprej molčal. Do nedelje. V nedeljo pa se je zgodilo: že na cerkvenem dvorišču so usločene ženske, prekrite s črnimi rutami, videle po hribu navzgor prihajati Cirilo. Ko je prišla do svetišča, je takoj vstopila in šla naravnost do velikega kipa ter pomolila k sveti Materi božji, zatem je sedla v predzadnjem klopi in glavo spustila na sklenjeni roki. Starke, ki so prišle dobro uro pred daritvijo, so se drezale s komolci in pomigovalle proti Cirili, vihale so nosove, da je tako prekasno: ko je bil čas, je zlepa ni bilo, ja, ko je bil še čas, si ni mogla vzeti kratke ure ob nedeljah, pa zdaj?! Zdaj bo preklečala ure in ure, kot bi bilo mogoče popraviti za nazaj. Naj kar joče, naj kar vpije v nebo! Zaradi tega se nebesa ne bodo odprla. Zaradi tega že ne. Odkimavale so, da Cirila ne more v nebo, in pika. Cirili ne more biti odpuščeno in ne sme, ker se predobro ve, da je Ferjanca sama spravila s sveta. Morilka. Gospod Amand pa nič ni rekel. To je ženske, prekrite s črnimi rutami, ujezilo – še kako ujezilo! Gospod Amand bi moral z desno udariti po prižnici, da bi se stresla nebo in zemlja: njegov glas bi moral zadoneti po svetišču, da bi se očaki, apostoli in preroki kot ob koncu sveta zdrznili, angelci pa bi zaplahutali s perutmi in se prestrašeno

dvignili tik pod strop. Predobro se ve, da vse tegobe tega in onega sveta grozijo njihovi vasi prav zaradi Cirile. Zaradi koga pa?! Nič čudnega, da so ženske takoj po daritvi staknile glave: edina sreča, da imamo v vasi Benedikta.

3. Cigan je z rokama globoko v žepih stal ob prašni poti in žvečil bilko. Vsake toliko je globoko vzdihnil, vsake toliko je zagodrnjal in stisnil zobe. Ko je zagledal prihajati Cirilo, si je poravnal belo srajco in izpljunil bilko. Še enkrat je pljunil daleč predse, potem pa stopil na pot in si na zatilje potisnil nekoliko premajhen klobuk. Cirila ga je že od daleč videla. Vedela je, da bo povzdignil glas, hudičevo bo povzdignil glas, ker ji je že pred leti rekel, naj ne hodi v vas, naj ne hodi v cerkev, ker nima tam kaj iskati. Resno je mislil. Zato po tistem ni hodila v vas, zato po tistem ni hodila v cerkev. Pa prej? O, saj tudi prej ni bila ena tistih, ki cele dneve preklečijo v svetišču... samo ob večjih praznikih je šla... zaradi Ferjanca. Njen Ferjanc je bil hudo pobožen moški. Vsako nedeljo je šel k daritvi, včasih tudi čez teden. Vsako nedeljo je dal dosti denarja. Čez teden manj. Sicer ga pa tudi nista imela nevem koliko. Zato se ji je zdelo neumno, da toliko znosi v cerkev. Kot bi si mogel kupiti košček nebes. Pa zanjo?! Prav gotovo ji ni privoščil niti pedi nebeškega kraljestva. Ker je sploh ni maral. Ne, Ferjanc ni maral Cirile. Ampak z leti... z leti se vsaka ljubav shladi. Tako si je ponavljala. In tako so ji ponavljale ženske, kadar je kateri potožila. Nič čudnega, da si je poiskala drugega. Še posebej po tistem, ko je Ferjanc dokončno obležal. Marija pomagaj, kako ognjena ljubav je bila! Cigan ji je vsakokrat, ko sta legla med šope kisle trave, z zobmi strgal obleko s telesa. In ona se ni branila. Neumna bi bila, ko bi se! Doma je bilo iz dneva v dan slabše. Kot bi Ferjanc nekaj vedel... kot bi nekaj slutil. Pa ni. Saj bi mu še tudi takrat pomagala, ja, pomagala bi mu, ko bi ji dovolil. Ker zna biti ljubeča in vdana. Pa ji ni! Besno jo je odrival od sebe in kričal, naj se mu ne bliža in naj se ga ne dotika, ker je v njej nekaj vrazjegga. Kdo drug je nadenj priklical zlo, kdo drug je nadenj priklical bol, če ne ravno ona, hudičevka?!

Še malo, pa je bila Cirila tako blizu moškega, da jo je mogel močno zgrabiti za zapestje in potegniti k sebi. Udaril jo je po obrazu, da je zajejala in padla na kolena... Potem se je obrnil proti koči in jo potegnil za seboj: pridi, obisk imava! Ko sta stopila v kočo, jo je spustil: to je moja sestra. Angelina. Cirila si je obrisala solzen obraz: Angelina? Ciganka, ki je sedela za mizo, se je na ves glas zarežala: lepa si kot roža. Pridi bliže. No, je stegnila roko, pridi bliže. Cirila je stopila korak naprej. Ciganka jo je prijela za roko: ni mi treba pogledati v dlan... ni mi treba metati oglja v vodo... vse vem... že od prej. Sanjala sem... ne samo enkrat... več noči zapored sem sanjala o tebi. Dovolj, se je moški razkoračil ob mizi. Prinesil vina, je pomignil Cirili in sedel na stol poleg ciganke. Ne vem, je zamahnil z levo, res ne vem, zakaj nočeš ostati. Ne morem razumeti. Bodi tiho, mu je ženska prislonila kazalec na ustnici. Cirila je medtem, naslonjena na vrata shrambe, komaj požirala solze. Najprej... najprej jo udari... potem pa to! Ni sestra, kje neki, ni njegova sestra, ampak ljubica, ki se je privlekla za njim iz močvirja. O, ženska čuti, kdaj se okoli moškega suka sestra, kdaj pa ljubica. Psica! Prekleta psica! In on... nič boljši ni. Sploh pa: ni njegova hiša, ne, ni njegova hiša! Če se ji zahoče, ga lahko še ta trenutek našene, ja, lahko mu reče, naj se pobere, prekleti cigan, ki ni vreden boljšega od kamna in palice! Pa ni upala, ker se ga je bala. Kot kužne rane.

Cirila se je vrnila v kuhinjo s steklenico vina in kozarci. Najprej je natočila moškemu, zatem ženski in na koncu sebi. Gledala je cigana, kako je na dušek izpraznil kozarec in si želela, da bi bilo vino zastrupljeno in bi podlež že naslednji trenutek padel po tleh in skozi usta izcedil nekaj krvi, pomešane s slino. Angelina bi

si z dlanjo zakrila usta in zakričala, vstala bi od mize in poskušala zbežati, pa bi bila Cirila hitrejša. S steklenico bi jo udarila po glavi in potem vso omotično privezala na stol. Ko bi ciganka spet prišla k zavesti, bi ji postregla z vinom: ljuba moja Angelina, naredi požirek, lepo te prosim, se vendar ne boš branila sladkega vina... ljuba moja Angelina, nikar se toliko ne brani. Zvečer bi skurila trupli in prihodnje jutro (še preden bi se dokončno zdanilo) pepel potrosila okoli kože ter z njim pomorila koprive in strupene bilke.

Moški je prazen kozarec postavil predse in si takoj natočil novega. Gledal je Angelino, se ji nasmihal in si vsake toliko s palcem in kazalcem pogladil brke. Cirili je šlo na bruhanje. Vstala je od mize: nekaj mesa in kruha narežem. Moški ji je pomignil z glavo, naj le gre v shrambo. Cirila je odšla. Za seboj je skrbno zaprla vrata, se takoj zatem upognila in oko prisionila ob ključavnico, ki je bila dovolj velika, da je mogla videti, kaj se dogaja na oni strani. Pa se ni zgodilo nič takšnega. Moški je še naprej gledal Angelino, še naprej se ji je nasmihal in si vsake toliko s palcem in kazalcem pogladil brke. Ženska mu je rekla nekaj besed, vendar pretiho, da bi Cirila mogla slišati. Sicer pa sploh ni bilo treba, ker si je kar mislila, ja, kar mislila si je, da mu je rekla, naj počaka še malo... ne bo več dolgo, pa bo Cirila odšla iz hiše, ker ji je slabo, ko ju tako gleda... ne bo več dolgo, pa bosta popolnoma sama. Kar, si je zagodrnjala Cirila, kar. In Angelina naj za božjo voljo prespi pri nas. Kaj pa drugega?! Naj zdaj, sredi dneva, ko je sonce najmočnejše, glavo prekrije z ruto in se poda po prašni poti bogve kam?! Še zdaleč ni treba. Še zdaleč ne! Z največjim veseljem ji odstopi svoje ležišče, kajpak, saj ni nič slabega, če spita brat in sestra v eni postelji.

Angelina ni ostala. Preden se je ognjeno kolo začelo spuščati s pozlačenega oboka, je s tal pobrala pleteno torbo in si jo zavihtela čez ramo. Najprej je stopila do Cirile in jo nalahko objela, potem je stopila do cigana, ga prijel za roki in poljubila. Obrnila se je, odrinila vrata in s počasnimi koraki odšla po prašni poti. Moški je še dolgo stal na pragu in gledal za njo. Ko je izginila, se je vrnil v kočo, sedel za mizo in si natočil kozarec vina. Cirila je bila tisti čas v shrambi. Dobro je slišala, da se je vrnil v hišo in da je sedel za mizo, pa ni hotela priti ven. Naj si misli, kar hoče! Naj si misli, prekleti cigan, ki bi ga bilo treba prikleniti na verigo, odvleči za reko in brez slehernega pomilovanja ustreliti kot steklega psa, potem pa z njegovim drobnom nahraniti labode in race. Vseeno ji je bilo, če že naslednji trenutek stopi v shrambo, jo potegne za lase in pretepe. Naj le! Ni se zgodilo. Moški si je natočil nov kozarec vina. In nov in nov... Okoli poldneva se je zvelkel do ležišča, si razpel srajco in legel. Ko je Cirila prišla iz shrambe, je trdno spal. Ves poten je bil in si je mislila, da bi bilo najbolje, ko bi zmočila krpo s hladno vodo in ga obrisala po vratu in obrazu. Nekaj časa je še stala nad njim, potem je v resnici stopila do pomivalnega korita, zmočila krpo, se vrnila k ležišču ter mu obrisala poten obraz in vrat.

4. Lužarjeva Zala je sedela na betonskem rezervoarju in gledala daleč predse. Šlo ji je na jok. Kaj ji ne bi! Maloprej je prišla po travniku in sedla na rezervoar, da si nekoliko odpočije, ker je sonce tako močno. Mimo je prišla ciganka. Nič ni rekla, pač pa je preprosto sedla poleg nje in ji pogledala v dlan. Kot bi ji plačala. Kot bi ji bogato plačala! O, mati žalostna, česa ji ni povedala: da se ji ne obeta nič dobrega, ker je slišala peti kokoš. Kaj takšnega slišijo samo ljudje, ki bodo v kratkem umrli. Zares v kratkem. Sprva ni verjela. Ne, tako neumna, da bi verjela vsem vprek. Lužarjeva Zala ni. Ampak kaj, ko ji je takoj zatem ciganka povedala vse za nazaj. Ene same podrobnosti ni pozabila. O, mati žalostna! Vse ji je povedala: kako je še čisto majhna sredi najostrejše zime čepela za reko in gledala prosojna bitja, ki so

plesala po pretanki ledeni mreni, in kako je izgubila ravnotežje ter omahnila v vodo. Komaj so jo rešili. Vse ji je povedala: kako so jo na poti v šolo žulili rdeči čevlji, pa ni hotela povedati, ker se je bala, da bi jih mama dala mlajši sestri. Tega pa ni marala: da bi njena mlajša sestra – ki si z ničemer ni zaslužila – hodila v njenih rdečih čevljih, ki jih je imela tako rada. Vse ji je povedala: kako sta s sosedovim Pavelčkom plezala po češnji za cesto in kako jo je visoko v krošnji prijel za roko ter poljubil, ona pa mu je rekla, da je bedak, čeprav ni mislila tako. Rada ga je imela. Vse ji je povedala: kako neutolažljivo je jokala, ko ji je oče nekega dne povedal, da je sosedovega Pavelčka zbil tovornjak in da ga ne bo več videla, ker je umrl. Vse ji je povedala. Prekleta ciganka, kot bi jo prosila, kot bi ji kaj dala, kot bi jo bogato plačala! Kako si sploh drzne izgovoriti Pavelčkovo ime?! Nikoli ga ni videla, nikoli ga ni držala za roko, zato ne more vedeti, kako hrapave dlani je imel in kako obtolčena kolena; ne more vedeti, kako je tekel skozi visoko travo in kako je plezal po drevju. Lužarjeva Zala je imela rada sosedovega Pavelčka. On pa njo. Nobeni drugi ni prinesel šopka marjetic, nobene druge ni prijel za roko in jo plaho poljubil! In nobena druga ni za njim tako jokala kot ravno ona. Nobena druga ni tako jokala, ker so vse govorile, da je premajhen in prešibak, da je zanič in da nikoli ne bo dober kmet. Vse so se smejale njegovim rdečim lasem in pegam, vse so mu kazale roge in metale kamne za njim, da je pokveka, ker ima eno nogo krajšo od druge; vse so se smejale njegovim zamazanim hlačam in vreščale, naj se vrže v reko, ker ga tako nobena nikoli ne bo hotela. Dokler ga ni podrl tovornjak. Takrat so obmolknile: mogoče jim je bilo za trenutek žal, da so se mu prej tako grdo rogate, mogoče jim je bilo žal, da zanj nikoli niso našle prijazne besede. Pa so hitro pozabile. Ona edina, Lužarjeva Zala, mu je vsako nedeljo na grob odnesla rožo ali svečo. In potem... potem pride ciganka in izgovori njegovo ime. Kar tako, sredi lepega, brez prave potrebe... kot bi ji hotela z iglo prebosti srce.

Lužarjeva Zala je sedela na betonskem rezervoarju in gledala daleč predse. Šlo ji je na jok. Vsega se je spomnila: kako prekleto malo ljudi je bilo na Pavelčkovem pogrebu, in še tisti so prišli zgolj iz vljudnosti... zbal so se namreč, da nihče ne pojde za krsto... zbal so se, da gospod Amand povzdigne glas zaradi njihove brezsrčnosti... potem je že bolje, da jih gre nekaj za pogrebom. Vsega se je spomnila: kako je nekega večera sedela na Pavelčkovem grobu... mimo je prišla ženska, vsa v belem... sedla je poleg nje in jo pobožala po laseh: zdaj je srečen, zgoraj v nebesih mu je lepo... ne skrbi zanj. Pavelček je v nebesih. Tisti trenutek je bila Zala srečna kot nikoli prej: Pavelček je v nebesih. To je dobro. To je lepo.

Lužarjeva Zala je sedela na betonskem rezervoarju in gledala daleč predse. Odločila se je, da se več ne vrne domov: tako in tako je nihče ne pričakuje; tako in tako je ne bo nihče pogrešal. Vstala je in šla po blatni poti proti reki. Na mostu je za kratek čas obstala in se naslonila na ograjo. Gledala je dol in si mislila, da tako nima smisla premišljevati o vsem, kar se je zgodilo v letih po Pavelčkovi smrti. Povsem vseeno, če se je nekega poletnega večera s Pižmohtovim najstarejšim ljubila v sveže pokošeni travi za razpelom... povsem vseeno, če je bila tistikrat prepričana, da bo zaradi gnusnega brezboštva še kako kaznovana... povsem vseeno, če je po tistem Pižmohtov najstarejši ni več pogledal, mlajša dva sta se ji pa smejala. Šla je naprej, po blatni poti, ki se je čedalje bolj ugrezala. V rahlem vetru je šelestelo listje na nizkem drevju vsenaokoli. Potem ji je naenkrat zmanjkalo moči. Klecnila je in se zvrnila na hrbet. Ni se hotela premakniti. Gledala je liste, ki so nalahko poplesavali nad njenim obrazom. Najprej se ji je samo zdelo, da jo je preletela ptica, pa je že naslednji trenutek na vejo sedel drozg in prečudovito zapel. Takrat je Zala vedela: Pavelček ni več daleč. Čisto blizu je. Zdaj zdaj bo stal pred njo, ji podal roko in jo

dvignil s tal. Skupaj bosta odšla po mavrični poti nad oblake; skupaj se bosta sprehodila po nebeškem vrtu, kjer cvetijo najčudovitejše rože. Pavelček bo s hrupavo roko odtrgal prekrasen cvet in ji ga podaril. Samo še malo. Zaprla je oči. Ko je imela spet odprte, je nad njo stal pegast deček rdečih las; v roki je držal šopek marjetic. Listje je šelestelo na nizkem drevju vsenaokoli. Lužarjeva Zala se je nasmehnila: vedela sem, da boš prišel pome. Vedela sem. Nič ji ni odgovoril. Namesto tega ji je podal hrupavo roko. Počasi sta se dvignila nad blatno pot in drevje; dobro je videla vas spodaj in cerkev na hribu nekoliko dlje. Daleč spredaj so se bleščala velikanska zlata vrata. Zala je slišala peti tisoč nebeških zvonov.

5. Cirila je legla poleg cigana, ga objela in zaprla oči. Mislila si je, da niti ni tako slab. Ženske iz vasi često vzdihujejo, kakšni so njihovi možje: eni zapijejo ves denar, kar ga imajo, spet drugi vsega znosijo v kurbišče; eni vse zakockajo, drugi pa ga skrivajo pred ženami, ker da ženske ves denar, kar ga vidijo, zdevajo hudiču. Njen še zdaleč ni tako slab! Resda domov ne prinese nevem koliko, ampak še nikoli se ni zgodilo, da bi ji ne dal cekinov, kadar ga je prosila. Še nikdar! Pa tudi sam ji iz mesta prinese kakšno drobnarijo, kadar gre tja, o, spomni se nanjo in ji kupi kos blaga, da si more potem sešiti krilo ali kaj. Če ji ne prinese blaga, zagotovo kupi kakšno skodelico ali kozarec (teh pri hiši nikoli ni dovolj), večsah steklenico likerja. O, njen ve, kako rada ima liker, predobro ve, kako rada proti večeru sede na klopi pred hišo s kozarcem sladke pijače v roki. Počasi ga prazni. Navadno pride za njo in ji natoči še enega ter počaka, da ga spije. Zatem jo odnese v hišo. Nobena skrivnost ni, da jo zna še zdaj zgrabiti, z nje strgati obleko in si jo vzeti kot nekoč med kislimi steblikami; nobena skrivnost ni, da je strasten brez primere. Ženske ji takšno zavidajo, zato o njima tudi govorijo samo najslabše.

Zjutraj je cigan stal ob oknu in gledal po ravnini. Ko je Cirila odprla oči, ji je rekel: vsepolno jih je zunaj. Nekaj se je moralo zgoditi. Ženska je vstala in stopila k oknu: pojdi... no, pojdi ven in vprašaj. Bodi, je moški zamahnil z roko, veš, da me ne bi poslušali. Pojdi, je ženska odprla vrata, in vprašaj, kaj se je zgodilo. Naj bo, je moški čez čas s stola ob vratih pobral klobuk in stopil ven. Šel je po poti ob reki. Dokler ni dohitel mož. Kaj se je zgodilo? Nikar ne sprašuj! Je z glavo zmajal Tone, nesreča... huda nesreča... Lužarjeva Zala je ponoči izginila... Ampak, se je prestopil cigan, kako... Nikar ne govori, je zaječal Tone, nikar toliko ne govori, pač pa nam jo pomagaj poiskati. Ti še najbolje poznaš te poti. Cigan si je na zatilje potisnil nekoliko premajhen klobuk in mu prikimal: dobro, pomagam vam jo poiskati. (Zdelo se mu je dobro, da mu je Tone Jeraj rekel, naj jim pomaga poiskati Zalo... dobro in še kaj, ker se še ni zgodilo, da bi mu kateri iz vasi rekel, da potrebujejo njegovo pomoč.) No, pojdimo že, je zagodrnjal eden izmed mož. Cigan je hodil spredaj, za njim Tone, za njim še vsi drugi. Možem ni bilo prav, da jih vodi cigan – še zdaleč ne! Ker se predobro ve, da ga je Cirila imela, preden je umrl Ferjanc; ker se predobro ve, da je Ferjanca umorila. Nihče ne more reči, da ji cigan pri tem ni pomagal.

Okoli poldneva, ko je bilo sonce najmočnejše, so možje sedli pod drevo sredi ravnine. Eden je pljunil daleč predse in zagodrnjal, da je ne bodo našli, vsi ostali so v en glas vzdihnil in zmajali z glavami. Ni bilo prvič, da je kdo izginil v močvirju. Še zdaleč ne. Edino... nedavno tega je Benedikt globoko med vodami črnemu ovnu spustil kri in vanjo namočil hrastovo vejo... Zato bo gospod Amand mogel po dolgem času spet ogrniti črn plašč, si nadeti črn klobuk ter se sprehoditi skozi vas; zato bo gospod Amand pri nedeljski pobožnosti mogel povzdigniti glas in požugati s prižnice, da nobena vraža ne pomaga, pač pa vsaka brez izjeme peha v nesrečo.

žalost in bol. Zaradi njih bo živino morila kuga, zaradi njih bo zoreče žito napadala plesen; zaradi njih bo naraščala voda, zaradi njih bodo ženske umirale pri porodih! Še tristoštiriindvajset let bodo hodili v močvirje klat ovce in kože, še tristoštiriindvajset let bodo hodili v močvirje kurit ognje in vanje metat drob žrtvenih živali! Sami so se odločili tako. Lahko bi sledili božji besedi in šli po poti, ki vodi do nebeških vrat, lahko bi se zatekli v svetišče pod peruti angela varuha in vseh svetnikov. Bog vsemogočni je priča, da ima Amand vsako nedeljo na široko odprta vrata svojega svetišča. Za vse.

Ob prvem mraku so se možje vrnili v vas. Lužarca je tekala od enega do drugega in vsa v solzah kričala: Zala, Zalika, dete moje! Tone je z glave snel klobuk in stopil do ženske. Ne! je zatulila Lužarca, ne reci! Lepo te prosim, Tone, ničesar ne reci! Možje niso vedeli, kaj. Malo so še počakali, potem so se razšli.

6. V trenutku, ko je sonce obžarilo ravnino in so na ves glas zapeli petelini po vsej vasi, je Lužarca stopila iz hiše, šla do mostu in sedla na klop pod vrbo ter se obrnila proti ravnini, ki je daleč spredaj izginjala v jutranjih meglicah. Še malo, pa je zagledala postavo, ki se je bližala po prašni cesti; še malo, pa je bila prepričana, da je Benedikt, ki nosi mrtvo telo. Zala, dete moje, je zaihtela in se pognala Benediktu naproti. Tik pred njim se je ustavila in si v rokav obrisala solzen obraz. Benedikt se ni ustavil. Šel je naprej, po prašni cesti čez most, mimo hiš, v hrib. Lužarca je stekla za njim. Pred mostom je padla na kolena. Nekaj časa je samo klečala, nekaj časa je samo gledala za postavo, ki je v hrib odnašala ljubljeno hčerko, potem se je dvignila s tal in stekla naprej. Ljudje so prihajali iz hiš in gledali za njo, pa ji je bilo malo mar, kot ji je bilo malo mar, da so se odločili oditi na hrib za Benediktom. Eni so kar vedeli, da se je Zala sama vrgla v reko in da je potemtakem gospod Amand za nobeno ceno ne bo hotel pokopati, ker takšni sodijo onkraj pokopališkega zidu, pod koprive, bodičevje in plevel. Ko so prišli na vrh, je Amand, zagrnen v plašč in prekrit s črnim klobukom, v resnici stal na vhodu v svetišče, odločen, da se ne odmakne. Nikomur. Benedikt se ni ustavil, pač pa je šel vzdolž zidu do mesta, kamor senca razpela nikdar ne pade. Spustil se je na kolena in Zalikino mrtvo telo odložil med bilke, ki so se upogibale v rahlem vetru. Ob zidu je z rokami izkopal jamo. Preden je vanjo položil Zalikino telo, je stopil do Lužarce, jo prijel za roko in popeljal do odprtine: tvoja senca bo namesto razpela krasila grudo, tvoje solze bodo namesto dežja močile bilke. Tako boš stala nad grobom svojega deteta, dokler senca ne postane kamen, dokler iz plevela in kopriv ne vzcvetijo pisani cvetovi. Potem je zgrabil Zalikino telo in ga položil v zemljo. Z rokami jo je zagrebel, se dvignil s tal in odšel po poti navzdol. Ljudje so še dolgo gledali Lužarco, ki je stala nad grobom; vzdihovali so, da je to res hudo in res žalostno. Ob mraku so se vrnili v vas.

7. Lužarca je stala nad gomilo in jokala. Šestindvajset dni in šestindvajset noči. Gospod Amand je tisti čas, odločen, da se nikomur ne odmakne, zagrnen v plašč in prekrit s klobukom stal na vhodu v svetišče. Vsako noč je v zvoniku slišal plahutanje peruti. Vedel je, da so angeli, ki so se spustili z neba, da ob pritrkavanju zvona prav milo pojo glorio. Šestindvajseto noč se je pritajeno povzpел po stopnicah, ker je hotel videti prečudovita bitja, pa četudi takoj zatem oslepi na obe očesi. Zgoraj je obstrmel: vse polno črnih vranov je bilo, ki so se topli za meso in pri tem skakali drug po drugem. Amand je z glave snel klobuk in se besno pognal mednje. V trenutku so poskakali na rob zidu in odleteli na vse strani. Zadnji je s kremplji zgrabil meso in s perutmi zaplahutal tik nad Amandovo glavo, da se je mož

prestrašeno upognil in zamahnil s pestjo. Ko zgoraj ni bilo nobene ptice več, je Amand slekel plašč, ga razgrnil po tleh in sedel nanj. Glavo je prislonil ob zid in zaprl oči. Bil je truden.

Ko se je zbudil, je bilo jutro. Vstal je in pogledal po svetu spodaj. Ni mogel verjeti očem: pobočje onkraj pokopališkega zidu je bilo vse v pisanem cvetju, sredi rož je stala Lužarca. Amand se je spustil po stopnicah, šel do ženske in jo prijel pod roko: zdaj se lahko vrneva v ravnino. In sta se.